

13. Proskuryakov, V. I. (2002). Principles of development of the architectural typology of the Ukrainian theater. Doctor's thesis. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
14. Skurativs'kyj, V. (1996). Rusaliyi. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
15. Yudova-Romanova K. V. (2008) Medieval executions as a mass action. Aktual'ni problemy' istoriyi, teoryi ta prakty'ky' xudozhn'oyi kul'tury', 21, 97–106 [in Ukrainian].
16. Brown, J. R. (Ed.) (2001). The Oxford illustrated history of theatre. Oxford: Oxford University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018 р.

УДК 791.229.2(477)"2011/2013"

Москаленко-Висоцька Олена Миколаївна
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри режисури телебачення
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID 0000-0002-1474-7741
film_editor@ukr.net

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛЬМІВ «УКРКІНОХРОНІКИ» 2011-2013 РОКІВ

Мета дослідження. Дослідження пов'язане з вивченням контенту студії «Укркінохроніка» та виявленням у її фільмах синтезу різних жанрів, що є характерною тенденцією розвитку світового кінематографа початку XXI століття. Аналізується тематична палітра фільмів періоду 2011-го та початку 2013-го років, досліджуються творчі прийоми, котрі застосовувалися при їхньому створенні. **Наукова новизна.** Вперше в українському кінознавстві досліджується жанрово-тематичне поле фільмів Української студії хронікально-документальних фільмів, створених на початку XXI століття. **Методологія** дослідження. Методом емпіричного аналізу фільмів та творчих лабораторій режисерів-кінодокументалістів досліджується жанровий спектр сучасної української кінодокументалістики. У роботі дотримано принципу хронологічної послідовності в організації фільмових матеріалів. **Висновки.** У контексті поняття хронотопу документального кіно отримана об'ємна характеристика процесу поєднання жанрів. У результаті аналізу документальних фільмів студії «Укркінохроніка» підтверджено долучення вітчизняних режисерів до актуальних світових тенденцій у питанні трансгенності жанрів. Доведено прояви їх міксованої жанрової палітри у вигляді етно-казки, фільму-портрета, військово-біографічного фільму, фільму-відкриття, драми, мелодрами, комедії, документальної містерії тощо. Досліджено тематичні вектори, що яскраво виражені у воєнно-історичній, культурологічній та мистецькій тематиках, у темі про видатних особистостей та соціально-проблемній темі.

Ключові слова: документальний фільм; авторське вирішення; жанр; тема фільму; студія «Укркінохроніка».

Москаленко-Висоцька Елена Николаевна, заслуженный работник культуры Украины, доцент кафедры режиссуры телевидения, Киевский национальный университет культуры и искусств

Жанрово-тематические особенности фильмов «Укркинохроника» 2011-2013 годов

Цель исследования. Исследование связано с изучением контента студии «Укркинохроника» и выявлением в ее фильмах синтеза различных жанров, являющимся характерной тенденцией развития мирового кинематографа XXI века. Анализируется тематическая палитра фильмов периода 2011-го и начала 2013-го годов, исследуются творческие приемы, применяемые при их создании. **Научная новизна.** Впервые в украинском киноведении исследуется жанрово-тематическое поле фильмов Украинской студии хроникально-документальных фильмов, созданных в начале XXI века. **Методология** исследования. Методом эмпирического анализа фильмов и творческих лабораторий режиссеров-кинодокументалистов, исследуется жанровый спектр современной украинской кинодокументалистики. В работе соблюден принцип хронологической последовательности в организации фильмовых материалов. **Выводы.** В контексте понятия хронотопа документального кино получена об'ємная характеристика процесса соединения жанров. В результате анализа документальных фильмов студии «Укркинохроника» подтверждено присоединение отечественных режиссеров к актуальным мировым тенденциям в вопросе трансгенности жанров. Доказано проявления их миксовой жанровой палитры в виде этно-сказки, фильма-портрета, военно-биографического фильма, фильма-открытия, драмы, мелодрамы, комедии, документальной мистерии и пр. Исследованы тематические векторы, ярко выраженные в культурологической и военно-исторической тематиках, темах об искусстве, о выдающихся личностях, а также социально-проблемной тематике.

Ключевые слова: документальный фильм; авторское решение; жанр; тема фильма; студия «Укркинохроника».

Moskalenko-Vysotska Olena, Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate Professor of the Direction of Television, Kiev National University of Culture and Arts

Genre-thematic features of the films of Ukrkinochronics 2011-2013

Purpose of the article. The study is connected with the study of the content of the studio "Ukrkinochronika" and the identification in its films of the synthesis of various genres, which is a characteristic trend in the development of the world cinema of the 21st century. The thematic palette of films of the period of 2011 and the beginning of 2013 is analyzed, creative techniques used in their creation are explored. **Scientific novelty.** For the first time in Ukrainian cinematography, the genre-thematic field of the films of the Ukrainian studio of chronicle and documentary films, created in the beginning of the XXI century, is investigated. Methodology of the study. **Methodology.** Using the method of empirical analysis of films and creative laboratories of filmmakers, the genre spectrum of contemporary Ukrainian documentary literature is explored. In work the principle of chronological sequence in the organization of film materials is observed. **Conclusions.** In the context of the concept of the chronotope of documentary films, a volumetric characteristic of the process of connecting genres was obtained. As a result of the analysis of the documentary films of the studio "Ukrkinochronika", the affiliation of the domestic filmmakers to the current world trends in the question of transgenic genres is confirmed. The manifestations of their mixed genre palette in the form of: ethno-fairy tale, film-portrait, military biographical film, film-discovery, drama, melodrama, comedy, documentary mystery, etc. The thematic vectors, pronounced in cultural and military-historical themes, themes about art, about outstanding personalities, as well as social and problem topics.

Key words: documentary film; author's decision; genre; theme of the film; studio "Ukrkinochronika".

Актуальність теми дослідження. Враховуючи сучасні зміни в кінематографічній галузі країни,

виникає нагальна необхідність дослідження ще не вивчених сторінок новітньої історії українського документального кіно, особливо в жанрово-тематичному аспекті його розвитку.

У багатьох творах жанрову тему досліджували вітчизняні науковці, починаючи ще з 30-х років минулого сторіччя. Так М. Лядов у своїй роботі «Сценарій: основи кінодраматургії та техніка сценарію» досліджував теорію кіножанрів як явища перехідного періоду від німого до звукового кіно [5]. Вивчав тему кіножанрів радянського періоду О. Г. Рутковський у роботі «Принципи і методика жанрового аналізу фільму», в якій досліджувалась логіка процесу жанрового аналізу фільму [8]. Вагомий внесок у дослідження жанрів кіно представлений у роботах С. Д. Безклубенка «Українське кіно: Начерк історії» та «Як робиться фільм (види і жанри)», в яких йдеться про класифікацію кіно та модифікацію жанрів, через які досліджується характер відношення екранного зображення до реального предметного світу, зокрема, у документальних фільмах [1]. На основі аналізу наукової літератури і фільмів різних років окреслено теоретичні засади жанрової специфіки українського документального кіно у роботі К.Шершньової «Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва» [10]. Дослідження щодо громадсько-політичних, інформаційних програм, які вводять у свій зміст елементи розважальності на кшталт прийому, що має назву «інфортейнмен» проводить Ю. Щербина у книзі «Жанрові особливості розважальних програм українського телебачення» [11]. Розвідки зазначених науковців були, в основному, присвячені ігровим та телевізійним фільмам, теми документального кіно досліджувалися мало.

Однак певною прогалиною в дослідженні тематично-жанрової сфери залишаються українські документальні фільми, створені за останні роки. Тому в контексті розгляду жанрів плідним є дослідження контенту студії «Укркінохроніка», створеного в період з 2011-го до початку 2013 років. Мета роботи – на основі аналізу фільмів окреслити теоретичні засади жанрової специфіки документального кіно вітчизняних кінодокументалістів та узагальнити наявний досвід для їх подальшого мистецтвознавчого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи жанрову природу фільму, мистецтвознавець Г.Ратников вбачав у творах мистецтва своєрідну модель світу: «Моделлю сучасного світу може слугувати мистецтво, яке, можливо, більш реактивно, ніж в інші часи, реагує на стан суспільства, бурхливий розвиток окремих мистецтв або напрямків, перетворення жанрів, жадібні пошуки нової виразності відображають динамізм його духовного стану» [7, 3].

Після безплідних у кінематографічному сенсі 2009-2010 років, коли кволий «мейнстрім» фільмовиробництва в Україні майже зупинився, на студії «Укркінохроніка» майже за 3 роки було створено 5 документальних фільмів, не враховуючи кінолітописних сюжетів. Жанри цих екранних стрічок різноманітні – це *етно-казки*, *фільми-портрети*, *фільми-відкриття*, *драми*, *документальні містерії* та ін., стрічки, в яких відбулося поєднання кількох жанрів, що, взагалі, на слухну думку кінокритика Лариси Брюховецької, є ознакою доброї якості кінотвору: «В кіномистецтві кращі зразки фільмів протистоять елементарності у різний спосіб, в тому числі органічним поєднанням різних жанрів, іноді відмовою від жанру, візуальною вишуканістю, інтелектуальною наповненістю» [2, 15].

Документальний фільм «Хронікер на хвилях хроніки» (сценарій З. Фурманової, режисер Д.Шевчук, оператор В. Петренко, 2011) органічно поєднав у собі кілька жанрів. Основою фільму стала творчість відомого режисера спортивних фільмів, легендарного фронтового кінооператора Яна Григоровича Местечкіна – як свідка епохи, що відійшла.

Структура фільму, створеного в жанрі *фільму-портрета*, складалася з кількох новел, кожна з яких мала назву від слів, якими завершувалася розповідь героя у попередній новелі. Монолог Я.Местечкіна підкріплювався кінокадрами воєнної хроніки, знятої ним та його колегами упродовж війни. Зважаючи на те, що сучасною тенденцією мистецтва передбачається поєднання кількох жанрів в одному творі, дослідження нових документальних фільмів підтверджують ці змагання. «В даний час система жанрів складна як ніколи раніше, тому класифікувати твори за однією будь-якою ознакою неможливо» [3]. Фільм Д. Шевчука всотав у своє тло *хронікальний жанр*, а також *жанр воєнно-біографічного фільму*.

Серед авторів, які вже заявили про себе своїм дебютом на студії «Укркінохроніка» – у 2012 році була режисер М. Кондратьєва. Вона написала сценарій документального фільму «Ательє» і разом з оператором В. Варшавцем створила однойменний повнометражний фільм.

Картина в *науково-просвітницькому жанрі*, значною мірою зроблена на фільмотечному матеріалі, містить у собі ознаки ще одного жанру – *фільму-відкриття*. Він порушує досить екзотичну тему про перших винахідників фотографії – Жозефа Нісефора Ньєпса, Германа Вільгельма Фогеля та Франца де Мезера. Фільм драматургічно складається з трьох частин: «ЗНАЙОМСТВО», «АТЕЛЬЄ», «ЧАС» і містить в собі значну кількість нової рецепієнтської інформації. Головна ідея фільму, закладена автором, – це доведення творчої спорідненості між першими вітчизняними фотографами та їхніми закордонними колегами, котрі майже одночасно зробили винаходи у фотографічній справі в Берліні, Парижі та Києві.

«Польові випробування української вдачі» -- таку назву мав повнометражний документальний фільм про заслуженого діяча мистецтв України, кінорежисера, колишнього учня корифея українського

радянського кіно Миколи Машценка, В. М. Артеменка (автор сценарію – О. Азарова, режисер-оператор – В. Васильєв, оператор – С. Артеменко).

Жанр кінопортрета найбільш поширений серед кінодокументалістів. Саме в такому форматі автори побудували розповідь про режисера, за плечима якого десятки кінопортретів у його документальних фільмах, найславніший із яких – «Солдатські вдови», який в Україні та й в багатьох країнах світу виокремлений як знаковий екранний твір на всі часи, адже він розповідав про рідне село режисера, в якому майже всі жінки після війни залишилися вдовами. Ці факти уможливили органічне використання жанру *біографічного фільму*. Рефреном через увесь фільм проходить пісня Володимира Івасюка «Я піду в далекі гори», яку любив Володимир Артеменко. Його авторські кадри в Карпатах, безперечно, увійшли до фільму і в поєднанні з глибоким чуттєвим виконанням цієї пісні американською співачкою українського походження Квіткою Цісік створили ґрунтовний драматичний контекст оповіді, долучаючи жанрові ознаки *драми*.

Для студії «Укркінохроніка» людина на екрані завжди була центром драматургії. За влучним виразом відомого українського мистецтвознавця Вадима Скуратівського, який говорив про світові мистецькі соціокультурні процеси: «... допрацювавшись до портрета» (Гегель) – і далі до автопортрета, – новоєвропейське мистецтво тим самим «допрацювалося» до образу людини взагалі, до освоєння у своїх іконічних знаках тієї антропологічної дійсності, що зветься людиною» [9, 67]. Наступний багатожанровий проект, в центрі якого перебувала людина з непростю долею, був фільм у жанрі *документальної драми* з пронизливою назвою «Один» (оператор І. Павелко, 2013 р.). Це історія ідеальної людини в неідеальному суспільстві, яку доля скривдила вже при народженні – він інвалід. Буття такої людини у соціумі й стало темою фільму Аліни Головіної. Це короткометражка про Леоніда Тимощука-Титовцева – чоловіка 55-років, що живе у будинку для людей похилого віку. Його головною рисою є непереборне бажання допомагати людям. Найбільше молоду режисерку цікавила тема ставлення такої людини до світу, який її не прийняв. Фільм «Один» увібрав у собі елементи багатьох жанрів: *трагедії, драми і мелодрами*. Автор означила цікаву образну компоненту фільму, придумавши образ вікон як віддзеркалення тисяч життів, що за ними криються, як метафора відсторонення особистості від світу, але в той же час – це картина суспільного ладу, який відгороджується від подібних своїх членів. В кінці фільму з'явиться вікно – одне, без стін і дверей, на ділянці Леоніда, яку йому виділила сільрада, де він збирається поставити фанерний сарай, подібний до хатини – його перша власна оселя. Така образність притаманна *філософському жанру авторського кіно*. Спроба А. Головіної освоїти невибагливий жанр *фільму-портрета* вилітала у занурення в багатозарові пласти інших жанрів, засобами яких розкрились складні екзистенційні теми.

На перехресті жанрів створена *і документальна містерія* «Село, в якому народжуються казки» автора-режисера В. Образа (оператор Г. Кривошеєв, 2013). На екрані постає портрет жителів Закарпатського села, в якому кожен другий – Андерсен, тобто природний казкар. Режисер розкриває тему через філософське спостереження за життям селян, придумує цікаве вирішення через *художню анімацію*, яка ніби оживлює образи давніх переказів, досліджує таїну природи казки самотнього українського села Горінчово. Фільм створений у жанрі *документальної містерії* як таїнства, за умови якого народжуються казки, як хімічний симбіоз містичних вірувань і здорового сільського скепсису, народних звичаїв і буфонади шкільних постановок, обрядно-релігійних традицій і техногенного буття сучасних жителів Карпат.

Автори фільму порушили культурологічні питання, намагаючись опосередкувати їх образною мовою кіно, щоб дослідити духовно-традиційний досвід народної самотньої глибинки. Наміри таких творчих змагань в Україні зазначала мистецтвознавець М.Протас: «З точки зору духовно-традиційного досвіду національної культури, такий ракурс етико-культурологічних питань постає вельми інтригуючим, особливо для українських фахівців, які...намагаються з'ясувати закони співвідношення традиційної базової культури нації з її новітнім культуротворчим досвідом» [6, 16]. Вдало поєднавши декілька видів кінематографа (документального, анімаційного, ігрового), а також міксування жанрів (*кінорепортаж, етно-казка, містерія, комедія*), режисер домогся цікавого результату.

Жанри кіно – це дуже умовні категорії внутрішньовидової диференціації фільмів, що виділяються на підставі зіставлення за сюжетами, темами, образами та характерами героїв. Завдяки жанровості фільми, як і інші твори мистецтва, набувають особливого типу художньої форми, яка розгортається в часі й активно впливає на реципієнта.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українському кінознавстві докладно проаналізовано жанрово-тематичний аспект фільмів студії «Укркінохроніка», створених у період 2011-2013 років, визначено їхні драматургічні та стилістичні особливості, структуру та образно-емоційний зміст, виявлено взаємопроникнення жанрів.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, можна зробити такі висновки: Коло тем, до яких звернулись режисери студії «Укркінохроніка», має широку амплітуду – це воєнно-історична тематика («Хронікер на хвилях хроніки»), мистецька тема («Ательє»), теми про видатних особистостей («Польові випробування української вдачі»), соціально-проблемна тема («Один»), культурологічна тематика («Село, в якому народжуються казки»). На підставі аналізу фільмів доведено використання різних жанрів в одному творі, що є поширеною тенденцією в сучасному світовому кінопроцесі. Так режисер

Даніель Шевчук звернувся до *хронікального жанру, а також жанру воєнно-біографічного фільму*; автор-режисер Марина Кондратьєва втілила свій задум у *науково-просвітницькому та жанрі фільму-відкриття*; Володимир Васильєв у класичному жанрі *фільму-портрета* використав жанр *драми*; Аліна Головіна у своїй авторській стрічці поєднала жанри *трагедії, драми й мелодрами*; Василь Образ – *кінорепортаж, етно-казку, документальну містерію, комедію*. Українські режисери, розкриваючи будь-яку тему, порушували її обов'язково через людину, а сполучуваність різних жанрових рис використовували в межах єдиної художньої мети. У роботі доведено й розкрито творчі шляхи художньої лабораторії кожного з режисерів аналізованих вітчизняних фільмів певного періоду, що поглиблює уявлення про рівень сучасної української документалістики, котра постає як «... мистецтво, що традиційно давало відповіді на запитання про світ і місце людини в ньому, продовжує шукати відповіді на ці запитання, аби допомогти людству усвідомлювати нові аспекти буття-у-світі» [4, 232].

Література

1. Безплубенко С. Д. Українське кіно: начерк історії. – Київ : КНУКіМ, 2001. 170 с.: іл.
2. Брюховецька Л. І. Кіномистецтво: навч. посіб. Київ: Логос, 2011. 391 с.
3. Ермолаев А. И. Система киножанров: генезис, взаимодействие, подходы к классификации. Современные проблемы науки и образования. 2014. № 3. [Электронный ресурс]. 2014. № 3. Режим доступа : <https://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=13755>.
4. Зубавіна І. Б. Екранна культура: Засоби моделювання художньої реальності. Київ: Інтертехнологія, 2006. 272 с.
5. Лядов М. Сценарій: Основи кінодраматургії та техніка сценарію. Київ: Укртехвидав, 1930. 92 с.
6. Протас М. О. Українська скульптура ХХ століття. Київ: Інтертехнологія, 2006. 278 с: іл.
7. Ратников Г. В. Жанровая природа фильма. Минск : Наука і тэхніка, 1990. 181 с.
8. Рутковский А. Г. Принципы и методика жанрового анализа фильма : дисс. ... канд. искусствоведения : 17.00.03. Москва : ВГИК, 1985. 219 с.
9. Скуратівський В. Л. Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття: Генеза. Структура. Функція: У 2-х ч. Ч. II. К. : Іван Федоров, 1997. 240 с.
10. Шершньова К. С. Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2014. Вип. 15. С. 112-121.
11. Щербина Ю. Жанрові особливості розважальних програм українського телебачення. Теле- та радіожурналістика. 2015. Вип. 14. С. 253-259.

References

1. Bezklubenko, S.D. (2001). Ukrainian Cinema: An Outline of History. Kyiv: KNUKiM, [in Ukrainian].
2. Briukhovetska, L.I. (2011). Cinema: a Textbook. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
3. Ermolaev, A.I. (2014) «System Genres of Cinema: Genesis, Interaction, Approaches to Classification», available at: <https://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=13755> (accessed 19.01.2018).
4. Zubavina, I.B. (2006). Screen Cultures: Tools for Artistic Reality Modeling. Kyiv: Intertekhnolohiia [in Ukrainian].
5. Liadov, M. (1930). Scenario: Fundamentals of Contradiction and Script Technique. Kyiv: Ukrtekhvydav [in Ukrainian].
6. Protas, M.O. (2006). Ukrainian Sculpture of the XX Century Intertekhnolohiia, Kyiv [in Ukrainian].
7. Ratnikov, G.V. (1990). The Genre Nature of the Film. Minsk: Navuka i tэхnika [in Belarus].
8. Rutkovskij, A.G. (1985). Principles and methods of genre analysis of the film. Candidate's thesis of art history. Moscow: VGIK [in Russia].
9. Skurativskiy, V.L. (1997). Screen Art in the Socio-Cultural Processes of the XX Century: Genesis. Structure. Function. Kyiv: Ivan Fedorov [in Ukrainian].
10. Shershynova, K.S. (2014). Features of development of documentary cinema of Ukraine in the context of genre specificity of art. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho, 15, 112-121 [in Ukrainian].
11. Shcherbyna, Yu. (2015). Genre features of entertainment programs of Ukrainian television. Tele- ta radiozhurnalistyka, 14, 253-259 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.11.2018 р.